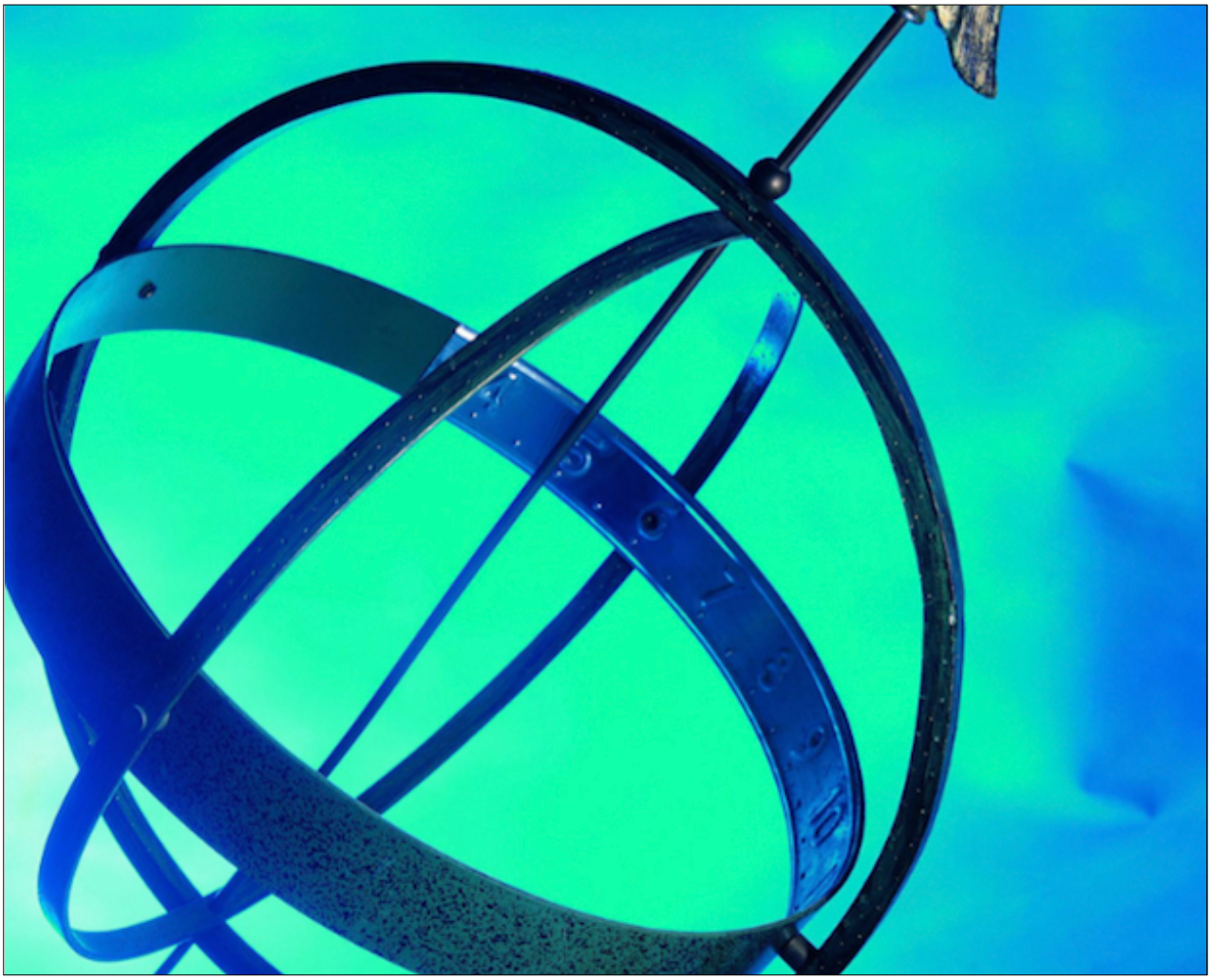

KOMPAS BUDZĄCEJ SIĘ SZKOŁY

Budząca się szkoła

WPROWADZENIE 3
UCZYĆ SIĘ, ABY WIEDZIEĆ 4
UCZYĆ SIĘ ABY DZIAŁAĆ 6
UCZYĆ SIĘ, ABY WSPÓŁPRACOWAĆ 9
UCZYĆ SIĘ, ABY BYĆ 11
PRZESTRZEŃ EDUKACYJNA 14
KOMPETENCJE 16
ROLA NAUCZYCIELI 19
ROLA RODZICÓW 21
SZKOŁA UCZĄCA SIĘ 23
STRUKTURA ORGANIZACYJNA 25

WPROWADZENIE

W **Kompasie Budzącej się szkoły** znajdziecie odpowiedź na pytania: “Jakie zasady leżą u podłoża kultury nastawionej na rozwój osobistego potencjału uczniów?” Jakie pomysły realizują inne szkoły? Które rozwiązania i praktyki sprawdzają się najlepiej?

Kompas Budzącej się szkoły to pomysły, przykłady i informacje dotyczące dziesięciu obszarów edukacji oraz funkcjonowania szkoły. Oczywiście dobrych przykładów można by przytoczyć znacznie więcej – Kompas będzie się rozwijał o kolejne dobre praktyki. Być może pojawią się też nowe obszary tematyczne. Zachęcamy do dzielenia się Waszymi doświadczeniami i obserwacjami – przesyłajcie je na kontakt@budzacasieszkola.pl.

W naszym rozumieniu **Kompas** jest narzędziem wskazującym kierunek rozwoju. Narzędzie to powinno być ciągle doskonalone. Wzbogacane o przykłady z odważnych, polskich szkół, które weszły na drogę samodoskonalenia, które stają się coraz bardziej i bardziej przyjazne – dla uczniów, nauczycieli, rodziców. Zapraszamy wszystkich do dzielenia się tymi doświadczeniami i praktykami. Niech inspiracja płynie ze wszystkich stron!

Szkołą, która zainicjowała powstanie ruchu „budzących się szkół”, jest Ewangelicka Szkoła Evangelische Schule Berlin-Zentrum w Berlinie, stworzona i zarządzana przez niesamowitą panią dyrektor Margret Rasfeld. Szkoła ta zainspirowała wiele osób do działania na szerszą skalę – ruch budzących się szkół miał więc początek właśnie tam. Dlatego w **Kompasie** znajdziecie wiele odwołań do tej właśnie szkoły.

Serdecznie zapraszamy do lektury i współtworzenia **Kompasu Budzącej się szkoły**. Pracujmy wspólnie nad tym, by stawał się coraz bardziej różnorodny, ciekawy i zawierał mnóstwo inspiracji do działania.

UCZYĆ SIĘ, ABY WIEDZIEĆ

Tradycyjny sposób prowadzenia zajęć lekcyjnych opiera się na instruowaniu i pouczaniu. W centrum uwagi znajduje się nauczyciel, który podaje uczniom gotowe porcje wiedzy i wspólnie z nimi je powtarza, aby zdobytą wiedzę utrwalić. Przekazywane treści, sposób nauczania, cele i ramy czasowe są narzucone przez podstawę programową i podręczniki. Z drugiej strony uczniowie mają tylko jeden cel: wykorzystać nabytą wiedzę podczas egzaminów. Ponieważ celem tradycyjnego systemu edukacji jest selekcja, liczy się w nim nie sam proces nauczania, lecz przede wszystkim wynik egzaminu.

Fundamentem koncepcji rozwijania potencjału jest radość z odkrywania i kształtowania własnego otoczenia, otwartość na wszystko, co nowe, i dziecięca afirmacja życia. Jest tu miejsce na autentyczny, osobisty, intelektualny kontakt z przerabianym materiałem. Proces zdobywania wiedzy może być efektywny i stabilny tylko wtedy, gdy opiera się na doświadczeniach, osobistych przeżyciach, własnych interpretacjach i autentycznych kontaktach z innymi.

Rozwijanie potencjału możliwe jest tylko tam, gdzie wprowadzono system indywidualnego podejścia ucznia do danego tematu. Podążanie własną ścieżką daje możliwość odkrycia wielu różnych perspektyw i aktywnego zmierzenia się z danym tematem.

Nowa kultura edukacji oferuje znacznie więcej niż tylko przekazywanie i reprodukowanie znanych już odpowiedzi. Pozwala uczniom na generowanie kolejnych pytań, odkrywanie nowych perspektyw i różnych aspektów badanego zagadnienia oraz daje szansę rozwijania osobistego potencjału. Połączenie efektów pracy grupowej i indywidualnej pozwala lepiej wykorzystać zdobyte informacje, wypracować i zaprezentować nowe treści oraz podzielić się i zastanowić wspólnie nad dokonanymi odkryciami. W ten sposób jesteśmy w stanie osiągnąć równowagę pomiędzy tym, co mamy do dyspozycji na początku procesu edukacyjnego, a samodzielnym uczeniem się.

Autonomiczne i indywidualne uczenie się

Dzieci różnią się od siebie pod wieloma względami. Uczą się na wiele możliwych sposobów, każde w swoim tempie i w swoim rytmie. Każdy uczeń inaczej radzi sobie z materiałem i każdy jest dobry w innej dziedzinie. Szkoła, której celem jest rozwijanie potencjału, uwzględnia wszystkie te różnice. Wspiera wszystkich uczniów i umożliwia każdemu znalezienie indywidualnej ścieżki rozwoju. Badania nad ludzkim mózgiem dowodzą, że podstawowym warunkiem efektywnego uczenia się jest zachwyt. Wiemy, że dzieci potrafią samodzielnie motywować się do nauki, jeśli mają możliwość realizowania własnych zainteresowań, mogą samodzielnie pracować i podejmować decyzje. Powyższą konstatację celnie ilustruje myśl Margret Rasfeld: „Kto pracuje w zgodzie ze swoimi indywidualnymi potrzebami, mając przy tym pewność, że jego mocne strony są doceniane, a w przypadku porażki może oczekiwać wsparcia, łatwiej rozwinie w sobie wewnętrzną motywację i zapał.”

Przykłady autonomicznego i indywidualnego uczenia się

Inspirującym przykładem rozwijania wewnętrznej motywacji jest eksperyment indyjskiego pedagoga **Sugaty Mitry**, który został przeprowadzony w 1999 roku. W jednym ze slumsów New Delhi Mitra zainstalował w murze komputer z monitorem dotykowym i dostępem do internetu, by zbadać, jak uczą się dzieci bez nadzoru nauczycieli. Wynik eksperymentu był rewolucyjny i rewelacyjny: dzieci w krótkim czasie same nauczyły się obsługi komputera i korzystania z internetu. **Projekt „Hole in the wall" (Dziura w ścianie)** pokazuje wyraźnie, że dzieci potrafią uczyć się samodzielnie, a w kooperacji z innymi dziećmi mogą się nauczyć się wielu rzeczy potrzebnych im do znalezienia odpowiedzi na nurtujące je pytania – i to bez jakiejkolwiek pomocy ze strony dorosłych. W kontynuacji eksperymentu, okazało się jednak, że osoba, która towarzyszy dzieciom – docenia ich postępy, dopinguje i uczy się od nich (np zaawansowanych zagadnień z obszaru biologii), pełni w całym procesie bardzo pozytywną rolę. Dlatego Sugata Mitra wpadł na kolejny genialny pomysł i stworzył środowiska uczenia się, w których uczniowie pracujący w zespołach, łączą się zdalnie z tak zwaną "Babcią" – która podziwiając ich pracę i zaangażowanie, zachęca do odkrywania świata i rządzących nim zjawisk.

Innym przykładem autonomicznego uczenia się jest **edukatorium,** funkcjonujące w berlińskiej szkole ESBZ**.** Uczniowie w różnym wieku i z różną wiedzą mają do dyspozycji całą paletę materiałów edukacyjnych i samodzielnie organizują sobie czas, który zamierzają poświęcić na naukę. Materiały zostały wcześniej podzielone na tzw. moduły ułatwiające uczniom samodzielne dokonanie wyboru źródła i pomocy naukowych, z których będą korzystać. Każdy uczeń decyduje samodzielnie, nad czym chce w danym czasie pracować. Nauka odbywa się indywidualnie lub grupowo. Edukatorium pozwala dzieciom na pracę w skupieniu. Dzięki temu nauczyciele mogą nawiązać indywidualny kontakt z każdym uczniem, udzielić mu pomocy w znalezieniu konkretnych rozwiązań i poradzić w trudnych sytuacjach. Nauczyciele pełnią funkcję tutorów, mentorów i coachów. Ważnym elementem takiej formy nauczania są regularne rozmowy z tutorami i informacje zwrotne od innych osób pracujących w tej samej grupie.

Podstawowa zasada podczas pracy w edukatorium brzmi: zanim poprosisz o pomoc nauczyciela, zapytaj najpierw dwóch innych uczniów. Jest to wynik odkrycia, że dzieci i młodzież darzą się wzajemnie znacznie większym zaufaniem i identyfikują się bardziej ze swymi rówieśnikami niż z dorosłymi. Dlatego udzielane sobie wzajemnie rady są dla nich ważniejsze niż pomoc dorosłych. Dodatkowym aspektem sprzyjającym współpracy między uczniami w edukatorium jest zniesienie podziału na grupy wiekowe (klasy). Dzięki temu starsi uczniowie mogą pomagać młodszym i – wchodząc niejako w rolę coachów – opiekować się nimi przez kilka godzin w tygodniu. Poza tym uczniowie, którzy nabyli już określone kompetencje, mogą przejąć rolę asystenta nauczyciela i w razie potrzeby wspierać uczniów słabszych.

UCZYĆ SIĘ ABY DZIAŁAĆ

Dzieci nie uczą się po to, aby się uczyć. Nie uczą się też tylko po to, aby gromadzić wiedzę; uczą się, by móc współtworzyć swoje życie, swój świat i społeczeństwo, w którym żyją.

Uczenie się jest doświadczaniem. Dzieci rozwijają się tylko wtedy, gdy mogą doświadczać rzeczywistości i konsekwencji własnych działań – bez tych doświadczeń nie nauczą się przekuwać wiedzy na działanie.

Działania uczymy się w praktyce. Dzieci i młodzież pojmują świat najlepiej, gdy mogą się w nim sprawdzić i zastosować w praktyce abstrakcyjną wiedzę nabytą w szkole. Codzienne życie jest i powinno być traktowane jako podstawowy podręcznik. Aby móc doświadczać samych siebie i wykształcić w sobie pozytywne nastawienie do świata, dzieci potrzebują przestrzeni, w której poczują się wolne, przyjmą na siebie odpowiedzialność za własne czyny i doświadczą własnej sprawczości. Tylko taka przestrzeń edukacyjna stwarza warunki do rozwoju twórczego potencjału.

Uczenie się przez projekty – autentyczne spotkania ze światem realnym

Uczenie się poprzez udział w projektach umożliwia autentyczne spotkanie ze światem realnym. Realizując projekty, współpracujemy z ekspertami z różnych dziedzin, a szkoła otwiera się na zewnątrz. Projekty dają nauczycielom możliwość poruszania tematów spoza własnej dziedziny i rozwijania różnych koncepcji uczenia. W pracy nad projektem uczniowie mogą samodzielnie sterować procesami uczenia się i eksperymentować za pomocą pytań. Cele projektu są otwarte, a uczniowie określają je i osiągają w trakcie jego realizacji. Każdy uczestnik projektu może poszukiwać swojej własnej drogi do odkrycia i zrozumienia zawartych w nim problemów, gdyż każdą kwestię można badać i rozpatrywać na różne sposoby.

Uczenie się poprzez projekty umożliwia zmianę z perspektywy Ja na My. Uczniowie mogą wspólnie poznawać różne aspekty danego problemu i przekonywać się o skuteczności swojej pracy, co z kolei umacnia ich wiarę we własne umiejętności i zachęca do współpracy z innymi.

Uczenie się poprzez zaangażowanie (Service Learning)

Aby wychować dziecko, potrzebna jest cała wioska – głosi afrykańskie przysłowie. Dzieci uczą się w środowisku, w którym się wychowują i zdobywają doświadczenie życiowe. Z latami, krok po kroku, w to środowisko wrastają i kształtują się pod jego wpływem.

Dzieci pragną mierzyć się z zadaniami z prawdziwego zdarzenia. Pragną przynależeć i czuć się odpowiedzialne; chcą współtworzyć swój świat i móc się do niego odnosić. Nauczanie przez zaangażowanie (ang. „Service Learning“) – jest modułem edukacyjnym, który umożliwia szkołom współpracę z jej pozaszkolnym otoczeniem. W amerykańskich szkołach i na uniwersytetach już od dłuższego czasu z powodzeniem praktykuje się Service Learning.

Nauka przez zaangażowanie łączy uczenie się przedmiotu z czynnym udziałem w życiu społecznym. Uczniowie pomagają innym lub robią coś pożytecznego dla swojego otoczenia. Projektów nie planuje się i nie realizuje w oderwaniu od szkoły. Co więcej, są one ściśle powiązane z wiedzą, którą uczniowie nabywają podczas lekcji. Takie zaangażowanie uczniów wymaga od szkoły planowania, analizowania i korzystania ze specjalnie dobranych lub opracowanych materiałów nauczania. W ten sposób praktyczne doświadczenie zdobywane podczas realizacji projektu jest wzbogacane i porządkowane przez teorię, a teoria zyskuje na wadze dzięki bliskiemu powiązaniu z rzeczywistością. Teoria bowiem powinna wiązać się ściśle z działaniem i problemami, które wyłaniają się w trakcie realizacji zaplanowanych zadań.

Definicja Service Learning

„Poprzez projekty reagujemy na rzeczywiste potrzeby szkoły i jej otoczenia. Projekty powinny być związane z treściami zawartymi w podstawie programowej. Zdobywane doświadczenia są regularnie omawiane podczas lekcji.
Umiejętności zdobywane podczas realizacji projektów Service Learning są certyfikowane.
W wyniku swojego zaangażowania społecznego uczniowie zyskują publiczne uznanie.

Przykłady uczenia się poprzez zaangażowanie

Biologia – Uczniowie czynnie wspierają dom starców lub dom opieki. Nabywając umiejętności obchodzenia się z osobami cierpiącymi na chorobę Alzheimera lub na demencję, uczniowie korzystają z wiedzy na temat przyczyn, symptomów i przebiegu tych schorzeń, jaką zdobyli podczas lekcji biologii, a wiedza ta pogłębia się i utrwala dzięki doświadczeniom z pracy z pacjentami i przemyśleniom, do jakich ta praca skłania.
Fizyka – Uczniowie opracowują eksperymenty i przygotowują je w taki sposób, aby możliwe było ich przeprowadzenie i wyjaśnienie dzieciom z miejscowego przedszkola. W ten sposób uczniowie przetwarzają wiedzę o zjawiskach będących przedmiotem zainteresowania nauk ścisłych. Jednocześnie wspierają wychowawców przedszkolnych, których zadaniem (zgodnie z najnowszym programem oświaty) jest również przybliżanie przedszkolakom wiedzy o fascynującym świecie przyrody.

Uczenie się poprzez stawianie sobie wyzwań

Coraz rzadziej mamy możliwość, by zaplanować własną przyszłość. Ukończenie szkoły samo przez się, nie zapewni nam powodzenia w życiu dorosłym. Uczęszczające dziś do

szkoły dzieci staną w swoim życiu prawdopodobnie nie raz w obliczu konieczności zmiany zawodu lub roli społecznej i będą musiały odnaleźć się na nowo. Jak możemy przygotować nasze dzieci na tę niepewną przyszłość? Jak uczyć sprostania nieznanym dotąd sytuacjom i radzenia sobie z ryzykiem związanym z takimi zmianami? Aby konstruktywnie radzić sobie z nowymi wyzwaniami potrzebne są odwaga, wiara w siebie i ufność. Takie cechy osobowości nie rozwijają się wskutek wypełniania obowiązków. Mogą się ukształtować w wyniku doświadczeń zdobywanych w obliczu nowych, stanowiących trudne wyzwanie sytuacjach.

Przykłady uczenia się poprzez stawianie sobie wyzwań:

Szkoła Zintegrowana Winterhude, Hamburg: Projekt „Wyzwanie“

W roku szkolnym 2006/2007 Szkoła Zintegrowana Winterhude w Hamburgu włączyła projekt „Wyzwania“ do swojego programu nauczania. Uczniowie tej szkoły mają trzy tygodnie w roku na podjęcie wybranych przez siebie wyzwań. Może to być zmierzenie się z alpejskimi szlakami, udział w obozie archeologicznym, pomoc na farmie, rejs żaglówką, wyprawa rowerowa z Hamburga na Zugspitze (najwyższy szczyt górski w Niemczech) lub dowolne inne zadanie wymagające wysiłku i wytrwałości. Wszystkie te wyzwania łączy jedno: dzieci i młodzież sami wyznaczają sobie zadania i obierają sposób, w jaki chcą je wykonać, co wymaga pomysłowości, determinacji i wiąże się z wieloma niewiadomymi.

Ewangelicka Szkoła Berlin Centrum: Projekt „Sprostać wyzwaniu“

Na początku roku szkolnego uczniowie klas 8, 9 i 10 mają do dyspozycji trzy tygodnie na wykonanie zadania, które sami sobie wyznaczyli i do którego przygotowywali się samodzielnie na tygodnie i miesiące przed wakacjami. Każdy uczeń otrzymuje 150 euro, z czego pokryć musi koszty noclegu, podróży i wyżywienia. Kwota ta nie wystarcza oczywiście na trzy tygodnie na polu namiotowym lub w pensjonacie, co zmusza młodych ludzi do poszukiwania niekonwencjonalnych rozwiązań: trzeba gdzieś zapukać, zaproponować komuś pomoc lub z kimś współpracować. Niektórzy wybierają zadanie, któremu sami mogą sprostać. Uczennica ósmej klasy Loukie napisała na przykład w ciągu trzech tygodni trzystustronicową powieść. Inna uczennica pojechała na farmę na południu Francji, gdzie mimo braku znajomości języka francuskiego pracowała na swoje utrzymanie. Jednak większość uczniów łączy się w mniejsze lub większe grupy.

Uczniom biorącym udział w projekcie wymagającym przemieszczania się, uczestniczącym np. w wyprawie rowerowej lub wędrówce, towarzyszy osoba dorosła: nauczyciel, student lub wolontariusz. Zadaniem opiekunów jest oczywiście właściwa ocena sytuacji i w razie potrzeby również interwencja. Podstawą jest jednak zaufanie do uczniów i wiara, że sami dadzą sobie radę. Jedynie wtedy, gdy przyjmą odpowiedzialność za siebie i skutki swoich wyborów i błędów, mogą się przekonać, że są zdolni do skutecznego działania.

Szkoła Młodzieżowa (Jugendschule Schlänitzsee) – gimnazjum i liceum Montessori w Poczdamie

Szkoła Montessori w Poczdamie utworzyła przestrzeń, w której uczniowie mogą się sprawdzić i uczyć na konkretnych wyzwaniach.

Uczniowie w wieku od 11 do 16 lat spędzają wiele czasu w plenerze, który jest przez nich stopniowo zagospodarowywany. Młodzi ludzie budują toalety kompostowe, zakładają ogrody, opiekują się ulami i remontują stare pojazdy; przygotowują również sztuki teatralne lub projekty muzyczne. Mówiąc ogólnie, starają się być samowystarczalni. W ten sposób, w trudnym dla młodzieży okresie przejściowym między dzieciństwem a dorosłością, rozszerzamy pole działania uczniów przez udział w konkretnych przedsięwzięciach. W trakcie wykonywania pracy uczniowie mogą stawiać dowolne pytania, realizować własne pomysły, spotykać się z ekspertami i wspólnie wypracowywać rozwiązania. Każde z tych działań ma walory edukacyjne. Ważne przy tym jest, by rezultaty ich pracy były widoczne i świadczyły o skuteczności uczestników projektu; żeby to miejsce w ich „rękach" stale się zmieniało.

UCZYĆ SIĘ, ABY WSPÓŁPRACOWAĆ

O rywalizacji skoncentrowanej na sobie, do społeczności współpracujących jednostek

W zglobalizowanym świecie XXI wieku, coraz ważniejsze staje się poszanowanie różnorodności. Ludzie wywodzący się z różnych środowisk społecznych, politycznych i kulturowych stają przed wyzwaniem, jakim jest współdzielenie z innymi w przestrzeni, w której żyją, i tworzenie nowych form współdziałania.

Rozwój społeczny wiąże się ściśle z kapitałem społecznym oraz z jakością współżycia i współpracy pomiędzy ludźmi, tak w ramach jednej grupy, jak między grupami. Kapitał społeczny powstaje wówczas, gdy członkowie różnych grup społecznych są gotowi i zdolni do wzajemnego wsparcia i współpracy, która opiera się na zaufaniu, zasadzie wzajemności i sieci wzajemnych powiązań.

Nauki społeczne wyróżniają dwa modele kapitału społecznego określane w języku angielskim jako „bonding" (tworzenie więzi) oraz „bridging" (budowanie mostów). „Bonding" oznacza tworzenie więzi i budowanie zaufania między osobami podobnymi, w grupach homogenicznych. „Bridging" odnosi się do kontaktów między ludźmi z różnych środowisk czyli grup heterogenicznych. Na tym właśnie poziomie rodzi się ogólne zaufanie społeczne, które może dotyczyć relacji międzykulturowych lub pomiędzy grupami o różnym statucie społeczno-ekonomicznym. Dzięki zachowaniu równowagi między bonding a bridging w społeczeństwie buduje się i umacnia kapitał społeczny.

Zaufanie rodzi się w kontaktach międzyludzkich pod warunkiem nawiązania stabilnych relacji. Spotkania z innymi środowiskami społecznymi przyczyniają się do zanikania lęku przed nieznanym i do wewnętrznego wzbogacenia, podobnie jak to dzieje się w podróży, gdy zanurzamy się w nieznanej nam dotąd kulturze. Gdy różnorodność postrzegamy jako wartość, różnice mogą prowadzić do wzajemnego dopełniania się i podejmowania wspólnych, nowatorskich działań.

Dobrym przykładem skutecznego współdziałania jest nasz ekosystem. Każdy pojedynczy element tego systemu żywych organizmów jest inteligentną cząstką całości. Wszystkie jego składowe są ważne i zapewniają jego istnienie, czego ilustracją jest na przykład kwitnąca łąka, żywa i piękna dzięki współwystępowaniu różnych gatunków roślin i zwierząt.
Przemysł i dominujące podejście nastawione na „zarządzanie zasobami" doprowadziły do powstania jednolitych monokultur, którymi rządzą zasady standaryzacji, selekcji oraz duch konkurencji.

Nasze szkoły są częścią tej kultury. Jeśli zatem szkoły mają stać się miejscem, w którym może się rozwijać różnorodność, potrzebna jest zmiana paradygmatu: od jednorodności do różnorodności, w klasie i społeczności szkolnej, a także w otoczeniu szkół, które otwierają się na świat poza szkolnymi murami.

Integracja i udział wszystkich w życiu społeczności szkolnej

Zapewnienie poczucia przynależności (ang. sense of belonging) i poczucia godności osobistej (ang. sense of dignity) jest niezbędnym warunkiem rozwoju osobistego, do którego zgodnie z europejską konwencją o ochronie praw człowieka prawo ma każdy człowiek, niezależnie od przynależności narodowej, grupy społecznej, płci, wieku lub osobistych możliwości. W systemie oświatowym opierającym się na selekcji oznacza to konieczność uświadomienia sobie, jak ważna jest kultura współżycia w społeczeństwie i tworzenie struktur przyjaznych różnorodności. Z perspektywy rozwoju potencjału osobistego wszystkie dzieci obdarzone są szczególnymi umiejętnościami i talentami. Każde dziecko jest ważne i każde się liczy. Każdy człowiek powinien mieć możliwość rozwijania swoich mocnych stron i mieć możliwość wniesienia swojego indywidualnego wkładu w życie społeczne.

Różnorodność (ang. diversity)

Społeczeństwo tworzą grupy o zróżnicowanym charakterze. W rodzinie, na placu zabaw, w miejscu pracy lub w organizacjach społecznych – wszędzie spotykają się ludzie w różnym wieku, z różnymi umiejętnościami i zainteresowaniami. Uczą się od siebie nawzajem i porozumiewają się ze sobą. W tradycyjnej szkole takiego zróżnicowania nie ma. W większości polskich szkół istnieje podział według wieku i możliwości poznawczych ucznia. Taka postawa stawia na selekcję i ujednolicenie. Z perspektywy ekologicznej

wszelkie systemy są bardziej stabilne wówczas, gdy u ich podstaw leży różnorodność, a różnorodność nie jest wspierana w systemach opartych na selekcji i standaryzacji.

U podstaw dzielenia dzieci wedle ich możliwości leży nastawienie na wyszukiwanie ich słabych stron i wiara w to, że talenty uwarunkowane są genetycznie, co już dawno zostało zakwestionowane przez naukę. Kultura rozwoju potencjału stawia na silne strony każdego dziecka i opiera się na przekonaniu, że każdy człowiek posiada umiejętności i talenty, dzięki którym może w szczególny sposób przyczynić się do powodzenia całości. Z tego punktu widzenia szkoły powinny tworzyć przestrzeń przyjazną doświadczaniu różnorodności. W szkole może dochodzić do rozmaitych spotkań: między dziećmi o różnych umiejętnościach i w różnym wieku, pomiędzy dziećmi wywodzącymi się z różnych kultur i domów rodzinnych, między młodszym i starszym pokoleniem, między społecznością szkolną i ekspertami najróżniejszych dziedzin oraz między ludźmi, którzy dzielą się z uczniami swoimi zainteresowaniami, pasjami i doświadczeniami i jednocześnie pragną uczyć się od nich. Dzięki spotkaniom i pozytywnym doświadczeniom z różnorodnością rośnie prawdopodobieństwo, że w społeczności szkolnej rozwinie się zaufanie do nieznanych dotąd ludzi, kultur i obyczajów. W taki sposób tworzymy atmosferę akceptacji i wzajemnego poszanowania.

UCZYĆ SIĘ, ABY BYĆ

Od dyscypliny do motywacji wewnętrznej

Każdy, kto odkryje swój potencjał twórczy, lepiej pozna siebie samego i uwierzy we własne siły, zrozumie, że jest w stanie wpływać na bieg spraw i kształt świata, w którym żyje. Dla uczniów, którzy odnajdą pokłady swojej twórczej energii, siłę woli i samodzielność, może to być najważniejsze doświadczenie życiowe. Szkoła przyszłości powinna zagwarantować indywidualny rozwój każdemu dziecku.

W każdym z nas, ukryty jest ogromny potencjał rozwojowy. W każdym drzemią talenty i możliwości, które domagają się spełnienia. Szkoły, które koncentrują się wyłącznie na przekazywaniu wiedzy, dyscyplinowaniu i pouczaniu, nie pozwalają dzieciom uczyć się w oparciu o własne doświadczenia i uniemożliwiają im rozwijanie osobowości, talentów i zdolności. W konsekwencji, w wielu uczniach rodzi się poczucie bezsensu i dezorientacji. Wielu z nich nie otrzymuje nawet szansy, by uzyskać wgląd we własne zdolności i odkryć własny twórczy potencjał.

Zadaniem szkoły powinno być wspieranie dzieci w procesie poznawania samego siebie – swoich silnych i słabych stron. W procesie edukacji dzieci powinny poznać swoje możliwości i zyskać poczucie, że mogą coś zmienić w świecie, a ich działanie i życie mają sens.

Potrzebujemy ludzi z wizją, i z wyobraźnią, którzy potrafią przełamywać bariery i konwencje. Dorośli jutra muszą wspólnie tworzyć i odpowiadać na wyzwania przyszłości. Dzieci, nawet te o największym potencjale twórczym, potrzebują przyjaznego środowiska, które będzie dla nich wsparciem. Tylko w takich warunkach może prawidłowo dojrzewać osobowość młodego człowieka.

Szkoła powinna być warsztatem kreatywności, miejscem, które oferuje nowe możliwości i zachęca do pracy nad sobą. Uczniowie powinni mieć możliwość wykazania się swoimi zdolnościami i umiejętnością współpracy z innymi. Szkoły, w których jest to możliwe, potrafią zyskać zaufanie rodziców. Podejmując mniejsze i większe wyzwania, uczniowie mają możliwość samodzielnego decydowania. Dzieci nie powinny zbyt często sięgać po gotowe rozwiązania. Żeby je do tego zachęcić, trzeba stworzyć przestrzeń wolną od oceniania, gdzie każdy będzie miał szansę wypróbowania własnych możliwości i poznania swoich granic. Ważne jest również, by uczniowie rozumieli, że błędy w ich szkole są dozwolone! Prawo do porażki, pełna swoboda eksperymentowania i testowania własnych możliwości bez obawy osądu, jest najważniejszą zasadą umożliwiającą odkrywanie osobistego potencjału. Powtórzmy! Dzieci muszą wiedzieć, że mają prawo do popełniania błędów, że coś może pójść nie tak. Dzięki temu uczą się, jak sobie radzić z uczuciem porażki, jak umiejętnie rozwijać kreatywność i elastyczność myślenia, żeby skuteczniej przezwyciężać trudności. Bezpośredni kontakt i żywa interakcja ze światem są warunkiem kreowania świadomości samego siebie.

Szkoły muszą zapewniać dzieciom możliwość rozwijania swojego potencjału. Powinny tworzyć przyjazne i sensowne środowisko nauczania. W szkołach tradycyjnych dominuje prosta reprodukcja i przekazywanie wiedzy. Nie ma w nich miejsca na kształtowanie samoświadomości i wiary we własne siły. Uczniowie zdobywają w nich wiedzę o rzeczach, z którymi prawdopodobnie nigdy osobiście się nie zetkną (sic!). Tak kształtuje się sposób myślenia ludzi biernych, którzy mają nadzieję, że inni zrobią wszystko za nich i zawsze znajdzie się ktoś, kto wie lepiej od nich, co robić w danej sytuacji.

Frederic Vester porównuje tradycyjne techniki nauczania, oparte na prostym przekazywaniu wiedzy, do budowy autostrady, która prowadzi nas do celu z największą prędkością. Dojedziemy szybko, ale niemałym kosztem. Nie zauważymy przez to najpiękniejszych widoków i najciekawszych miejsc. Żeby je dostrzec, żeby poznać drogę, którą podróżujemy do celu, trzeba zbudować gęstą sieć ulic i uliczek, po których można poruszać się z niewielką prędkością. Ta rozwinięta sieć dróg jest metaforą systemu, który umożliwia czynne uczenie się przez różnorodne doświadczenia, jakie zdobywamy w naszej edukacyjnej podróży. Uczenie się tą metodą wymaga mobilizacji sił i odwagi umożliwiającej przyswajanie wiedzy na własną odpowiedzialność oraz inicjowanie i realizowanie samodzielnych projektów.

Dzieci i młodzież potrzebują bezpiecznej przestrzeni i poczucia wspólnoty, aby móc poznawać siebie i swoje zdolności. Dopiero w takich warunkach, we wspólnocie, w której panuje poczucie bezpieczeństwa i zaufanie, mogą szukać odpowiedzi na dwa podstawowe, egzystencjalne pytania:

1. **„Kim jestem i jak jestem odbierany przez innych?”**

2. **„Co chcę wnieść do świata, w którym żyję? Jakie są moje cele i co zapewni mi poczucie sensu w życiu?**

Uczniowie, którym stworzymy możliwość zadania sobie tych pytań na serio, szybciej uwierzą we własne siły i zaczną rozmyślać nad celem swojego życia. Ludzie, którzy nie stawiają sobie takich pytań, nie mają motywacji do działania.
Kreatywność i poczucie satysfakcji z życia możliwe są tylko wtedy, gdy podążamy za swoimi marzeniami. Jednak każdy, kto chce dążyć do ich spełnienia, musi odkryć swój potencjał twórczy i siłę woli. Szkoła powinna do tego zachęcać i wspomagać proces samopoznania. Powinna być miejscem, w którym dzieci mają czas na samodzielne działanie, wymagające odpowiedzialności i kierujące się ku przyszłości. Powinna być miejscem, w którym dzieci będą miały odwagę odkrycia i pokazania innym swoich talentów i uzdolnień.

Życiowych marzeń nie powinniśmy mylić z wymarzoną karierą zawodową. Taki lub inny wybór zawodu nie daje przecież odpowiedzi na pytanie, dlaczego wybrana droga była warta wysiłku. **Najpierw musimy znaleźć odpowiedź na pytanie o cel naszego życia**. Gdy je znajdziemy, kroki, jakie będzie trzeba wykonać, objawią się same. Spełnienie życiowych marzeń sprawia, że jesteśmy szczęśliwi, a brak spełnienia rodzi frustrację, ból i zwątpienie we własne możliwości. Niespełnienie prowadzi do psychicznego wyobcowania i utraty kontaktu z własnymi potrzebami.

Niezależnie od kultury, w jakiej żyjemy, wszyscy nosimy w sobie potrzeby: bycia dostrzeżonym, spotkania i bliskości, zaufania i przynależności. Szkoły powinny być miejscem, w których można wyjść im naprzeciw.

Jeśli chcemy zmienić społeczeństwo, jeśli chcemy jego rozwoju, szkoła musi stać się miejscem, w którym każdy będzie miał możliwość uczenia się w zgodzie ze swoimi preferencjami; miejscem, w którym zarówno uczniowie jak i nauczyciele, będą mogli realizować swój unikalny potencjał. Kultura budzących się szkół, musi sprzyjać dzieleniu się sobą i swoimi doświadczeniami, poprzez stworzenie klimatu zaufania, w którym każdy będzie pomagał drugiemu stać się tym, kim chce. Umiejętność mobilizowania indywidualnych oraz wspólnych pokładów energii i sił jest kluczową kompetencją szkoły w procesie rozwijania osobistego potencjału.

Naszym najważniejszym celem jest towarzyszenie dziecku w jego dojrzewaniu, mobilizowanie jego naturalnej motywacji i mocnych stron oraz budowanie w dziecku wiary w siłę jego własnej wyobraźni.

PRZESTRZEŃ EDUKACYJNA

Przeobrażenie tradycyjnych klas szkolnych w przestrzeń przyjazną uczeniu się

Pomieszczenia, w których dzieci się uczą, nie zmieniły się od ponad stu lat. Tradycyjne klasy szkolne dostosowane są do potrzeb nauczyciela i urządzone przede wszystkim z myślą o tym, by każdy uczeń dobrze widział tablicę. Nauczyciel pilnuje klasy, a dzieci swoją całą uwagę skupiają na tablicy i nim samym. Klasy dostosowane są do zajęć prowadzonych frontalnie: nauczyciel stoi przed dziećmi i przekazuje wcześniej przygotowany materiał nauczania w ustalonym zakresie i ściśle zdefiniowanych jednostkach czasowych.

Nowa kultura nauczania, która stawia na pracę indywidualną i zespołową, samoorganizację, różnorodność i rozwój osobistego potencjału uczniów, wymaga odpowiedniego miejsca do pracy. Miejsce takie powinno spełniać szereg warunków: uczniowie muszą mieć poczucie, że mogą w nim pracować indywidualnie lub w zespołach i samodzielnie korzystać z dostępnych materiałów edukacyjnych. Pomieszczenia muszą być optymalnie urządzone i stwarzać możliwość pracy w skupieniu. Powinny też ułatwiać porozumiewanie się pomiędzy uczniami.

Nowa kultura nauczania wymaga, żeby pomieszczenia do nauki przeobraziły się w **warsztaty eksperymentalne i laboratoria badawcze**. Aby móc się sprawdzić w roli badacza, odkrywcy, projektanta lub przedsiębiorcy, uczniowie potrzebują środowiska, w którym mogliby się rozwijać i realizować swoje pomysły. Odpowiednio przemyślane i urządzone pomieszczenia powinny zachęcać do pracy i wspierać proces uczenia się. Proces ten obejmuje różne fazy i formy myślenia lub działania, a pomieszczenia powinny być tak pomyślane i urządzone, by sprzyjać prawidłowemu przebiegowi każdej z tych faz i form.

Należą do nich między innymi:
– stymulacja – inspiracja i aktywacja procesów myślenia;
– refleksja – faza, która wymaga wzmożonej koncentracji;
– kooperacja – umożliwia wymianę pomysłów, komunikację i interakcję;
– gra – odbywa się w nieprzymusowej atmosferze, wyrażającej kreatywny potencjał uczniów.

Pomieszczenia szkolne powinny być tak zaplanowane, by optymalnie wspomagać wszystkie formy myślenia i działania, by zachęcać do nauki i umożliwiać spontaniczne

zmiany społecznych form uczenia się. **Otwarte przestrzenie edukacyjne** wyróżniają się dzięki architektonicznej interakcji obszarów otwartych i dwóch „intymnych" pomieszczeń do nauki samodzielnej. Uczniowie mogą się w nich odizolować od grupy i w skupieniu poświęcić się nauce. Pomieszczenia do nauki powinny być otwarte i przejrzyście urządzone, co umożliwi wymianę informacji pomiędzy uczestnikami projektu i członkami zespołu.

Ważnym czynnikiem wspomagającym myślenie kreatywne jest **atmosfera relaksu**: pomieszczenie można wyposażyć w poduszki do siedzenia, tablice klasyczne i multimedialne, tablice korkowe i inne materiały edukacyjne. Sala musi również zapewniać odpowiednią swobodę ruchu. Wiedeńska kawiarenka ze swoją „stolikową wysepką" może posłużyć jako inspiracja dla sposobu urządzenia pomieszczenia, w którym odbywa się swobodna wymiana informacji. Przykładem pomieszczenia, w którym można się rozluźnić, może być z pewnością przytulny pokój dzienny. Nawet „Wellness Spa" może być wzorem do aranżacji takiej przestrzeni do nauki, w której możemy podładować akumulatory.

Pomieszczenia do nauki powinny sprzyjać rozwojowi osobistego potencjału uczniów. Powinny dawać dzieciom możliwość wypróbowania swoich zdolności i talentów wizjonerskich. W tym celu należy przede wszystkim zrezygnować z tradycyjnego układu klasy szkolnej. W miejscu nauczania powinien się znaleźć pokój z kącikami do siedzenia, z niszami i wydzielonymi miejscami do pracy indywidualnej lub grupowej. Materiały przeznaczone do samodzielnej pracy również wymagają jasno zdefiniowanych miejsc. Regały są elementem podkreślającym przejrzystość oraz pozwalającym uczniom na samodzielne korzystanie z nich. Otwarta przestrzeń daje dużo możliwości jej wykorzystania.

Przestrzeń edukacyjna w roli trzeciego pedagoga

Przeobrażenie tradycyjnej klasy w środowisko przyjazne uczeniu się obejmuje różne etapy i elementy. Na anglojęzycznej stronie internetowej **„The Third Teacher"** znaleźć można wiele inspirujących przykładów projektowania nowatorskich pomieszczeń do nauki. http://www.thethirdteacher.com/

Projektowanie własnej przestrzenie edukacyjnej

W tak zwanych **edukatoriach** uczniowie mogą indywidualnie zdobywać i przetwarzać wiedzę; mają też szansę bliższego zapoznania się z wybranym materiałem za pomocą tzw. modułów, które są do dyspozycji każdego dziecka. Systemy modułowe można realizować dzięki kilku prostym regułom. W niektórych przypadkach nowe środowisko uczenia się możemy stworzyć przy wykorzystaniu dostępnych mebli. Uczniowie Szkoły Ewangelickiej w Berlinie zauważyli na przykład, że zwykłe biurka szkolne są za małe do pracy z większą ilością materiałów i zaprojektowali biurko, które da się zmieniać według upodobania. Jednocześnie stworzyli nową, własną przestrzeń edukacyjną.

Inne przykłady zmian w pomieszczeniach do nauki znaleźć można w książce pod tytułem **„Make space“**, wydanej przez Uniwersytet w Stanford.

Przestrzeń edukacyjna poza szkołą

Nauczanie nie zawsze odbywa się w szkole. Projekty edukacyjne możemy realizować zarówno na łonie natury, jak i w przestrzeni miejskiej. Teoretyczne zajmowanie się danym tematem może i powinno być poprzedzone doświadczeniem bezpośrednim, bardziej zmysłowym, motywującym i sprzyjającym zapamiętywaniu.

Rozwój zdolności do samorealizacji i poczucia odpowiedzialności najlepiej przebiega tam, gdzie ludzie sami szukają dla siebie wyzwań. Dzięki współpracy z uniwersytetami i firmami uczniowie mają okazję zetknąć się ze światem, który chcą i będą współtworzyć. W pomieszczeniu multimedialnym uczniowie mogą korzystać z urządzeń rejestrujących informacje i platform interaktywnych umożliwiających zdobywanie nowej wiedzy i dzielenie się nią z innymi uczniami.

Pomieszczenie multimedialne jako przestrzeń edukacyjna

Pomieszczenie multimedialne jako „magazyn informacji“ i platforma interaktywna oferuje nowe możliwości nabywania wiedzy i dzielenia się nią z innymi. Wiedza jest dostępna w wielu miejscach, a nauczanie wykracza poza szkolne budynki. Odkąd urządzenia mobilne wkroczyły do naszego świata, komputer można znaleźć niemal w każdej torebce lub kieszeni spodni, a dostęp do sieci możliwy jest dzięki Flatrate online. Z każdym rokiem mnożą się nowe możliwości uczenia się poza murami szkoły.

Edukacja w przestrzeni publicznej

Uczniowie badają warunki i jakość życia w swoim miejscu zamieszkania, rozwijają wizje i pomysły na radykalne zmiany; sami stają się urbanistami i tworzą model swojego wymarzonego miasta. Potem umieszczają swoje pomysły i życzenia na plakatach zawieszanych w przestrzeni publicznej i udostępniają je innym uczniom, rodzicom i urbanistom odpowiedzialnym za planowanie przestrzenne.

KOMPETENCJE

Tradycyjna szkoła mierzy postępy uczniów za pomocą ocen. Uważa się, że system ten był odpowiedzią na potrzeby społeczeństwa industrialnego. Specyficzne umiejętności były niezbędne w strukturach ekonomicznych czasów industrialnych, co zrodziło potrzebę stworzenia systemu, który będzie ich skutecznie nauczał i trafnie je oceniał. Chodziło o zapewnienie wysokiej wydajności pracy, wysokiego standardu życia i nieprzerwanego postępu gospodarczego. **System ten stawia na selekcję i konkurencję**, każdy człowiek zajmuje w nim takie miejsce, na jakie zasługuje swoimi osiągnięciami mierzonymi w skali

od 1 do 6. W ten sposób stwarza się wrażenie obiektywizmu i porównywalności. Jednak to, czy oceny naprawdę odzwierciedlają umiejętności, pozostaje przedmiotem kontrowersji.

Ocena osiągnięć jako ważny aspekt procesu nauczania i wychowania bazuje na dawnym ideale wychowawczym. Zniechęcenie, zawstydzenie i strach to elementy tego ideału, wzmacniane różnymi instrumentami, takimi jak **presja egzaminacyjna**. Celem systemu jest dostosowanie ucznia do rzekomo obiektywnych potrzeb społecznych i wymogów gospodarki, a nie rozwój jego osobistego potencjału i uzdolnień.

Tak długo, jak ocena będzie decydowała o szansach życiowych dziecka, będzie ono miało niewielkie pole do odkrywania własnych ścieżek poznania i poszukiwania właściwych odpowiedzi metodą prób i błędów.

Wewnętrzna logika tradycyjnego systemu oceniania bazuje na **wykrywaniu luk w uzyskanej wiedzy.** Szkodzi to relacji pomiędzy nauczycielem i uczniem. **Nauczyciel, którego rola polega głównie na instruowaniu i ocenianiu, nie może mieć dobrych, opartych na zaufaniu, relacji z uczniami.**

Co gorsza, **oceny tworzą hierarchię** w grupie uczniów i nadają stosunkom między nimi bardziej konkurencyjny charakter. **Uczniowie rywalizują ze sobą, czasem bezwzględnie**, myśląc o zajęciu w przyszłości wymarzonego stanowiska lub pozycji społecznej. Takie podejście nie odpowiada wymogom nowoczesnego świata biznesu, w którym coraz częściej liczy się praca w zespole i umiejętność współpracy.

W ostatnich dziesięcioleciach zrozumieliśmy wreszcie, że poprzez wspólne działanie wielu osób o różnych umiejętnościach i różnych punktach widzenia lepiej radzimy sobie z różnego rodzaju wyzwaniami, również w gospodarce. Zaufanie, motywacja i wzajemny szacunek są warunkiem sukcesu szkół nastawionych na rozwój uczniowskiego potencjału, **dlatego musimy zmienić metodę oceniania umiejętności uczniów**.

To dobre relacje, a nie presja decyduje o motywacji, zaangażowaniu i skutecznej nauce. Uczenie się nastawione głównie na dobrą ocenę i uzyskanie zaświadczenia o umiejętnościach powoduje, że naukę postrzega się przede wszystkim jako taktykę zdawania egzaminów.

W kulturze rozwoju potencjału natomiast uczenie się rozumiemy jako odkrywanie własnych możliwości. Ocena nie odgrywa tu ważnej roli; liczy się głownie sam proces uczenia się, obejmujący w wielu przypadkach „okrężne drogi", którymi uczniowie wędrują, by formułować i testować własne hipotezy. Potwierdzanie kompetencji nie może być celem samym w sobie, a proces oceniania powinien być jedną z wielu części codziennej pracy uczniów i nauczycieli.

Aby uczeń mógł właściwie ocenić swoje umiejętności, powinien systematycznie otrzymywać wyczerpujące informacje zwrotne od nauczyciela. Jak się okazuje, **oparta na „feedbacku" kultura nauczania, akcentująca silne strony i dobre wyniki, obejmująca także sugestie co do kierunku dalszej pracy, skuteczniej zachęca do nauki niż sama ocena**. Kultura ta ułatwia uczniom adekwatną ocenę własnych umiejętności, a nauczycielom indywidualne podejście do uczniów; sprzyja także odnajdywaniu nowych dróg do wiedzy i odkrywaniu nowych metod nauczania.

Przykłady

Rozmowa z nauczycielem – informacje zwrotne, jakich udziela nauczyciel, potwierdzają, że proces rozwoju każdego dziecka jest w centrum jego uwagi. Informacja zwrotna ze strony nauczyciela towarzyszy uczniowi i wspiera go w procesie uczenia się. Nauczyciele omawiają z uczniami ich postępy i osiągnięcia. Na tym etapie dokonywane są także ustalenia co do dalszej współpracy.

Świadectwa – odbierając świadectwo szkolne, każde dziecko otrzymuje zindywidualizowaną informację zwrotną, która jest równocześnie zachętą do dalszej pracy.

Bilans i rozmowa o celach – pod koniec każdego półrocza szkoła organizuje tak zwany „bilans" i rozmowę o celach dalszej nauki. **Uczniowie, nauczyciele i rodzice spotykają się, by wspólnie zastanowić się i przedyskutować wyniki pracy w minionym półroczu**. Dzieci mają okazję przedstawienia materiału, który opanowały, zapoznania się z oceną uzyskanych dotąd umiejętności i dowiedzenia się, z czym jeszcze mają problemy. Nauczyciele przedstawiają swój punkt widzenia na temat ucznia i ustalają wspólnie z nim cele na przyszłe półrocze. Nie muszą się one ograniczać do konkretnego przedmiotu nauczania; mogą także dotyczyć zachowania ucznia, jego odczuć i zamiłowań.

Sprawozdanie z postępów w nauce – w szczegółowym sprawozdaniu z postępów w nauce udokumentowane są osiągnięcia ucznia, a wychowawca i nauczyciele przedmiotowi opisują szczegółowo kolejne etapy kształcenia ucznia. W ten sposób otrzymuje on dokładny opis swoich osiągnięć, widzi swoją ścieżkę rozwoju i miejsce, do którego doszedł. Dowiaduje się także, pod jakimi względami może i powinien się jeszcze poprawić.

Portfolio pracy – portfolio pracy jest prowadzoną przez ucznia teczką, w której przechowuje on wyniki swojej pracy, dokumenty, wizualizacje i wszelkiego rodzaju prezentacje, dokumentacje lub prace artystyczne. W swoich portfolio uczniowie przedstawiają uzyskane umiejętności i zainteresowania, zastanawiają się także i oceniają przebieg dotychczasowego nauczania.

Portfolio talentu – portfolio talentu zawiera wszystko to, z czego uczniowie są dumni, co osiągnęli oraz co stworzyli w okresie nauki w szkole.

ROLA NAUCZYCIELI

Nauczyciele mają do odegrania kluczową rolę w rozwoju społeczeństw. Od jakości ich pracy, zależy przyszłość ludzkości. Niestety w wielu systemach traktuje się ich jak zwykłych urzędników, których celem pracy jest formatowanie uczniów do z góry zaprojektowanych przez państwo szablonów. Uwolnijmy nauczycieli! Zwróćmy godność ich pracy i doceniajmy ich wysiłek i starania na każdym kroku. Tak jak np. Finowie, którzy postawili na pełną autonomię nauczycieli, zbudowali prestiż wokół tego zawodu i adekwatnie do tego wynagradzają tę trudną, ale i bardzo satysfakcjonującą pracę.

Każdy nauczyciel, tak samo jak każdy uczeń, ma swój własny unikalny potencjał i tak samo potrzebuje odpowiednich warunków, żeby móc go rozwijać.

Nauka jest czymś więcej niż tylko zdobywaniem wiedzy, a nauczanie nie jest tylko przekazywaniem materiału, jego powtarzaniem i ocenianiem zapamiętanych informacji. Z perspektywy rozwoju potencjału osobistego, zadanie nauczycieli polega na tym, aby tworzyć struktury organizacyjne umożliwiające uczniom znalezienie własnego sposobu zdobywania wiedzy oraz rozwijanie ich kompetencji i uzdolnień.

Nauczyciele powinni być inspirującymi partnerami, z którymi można prowadzić dialog i swobodnie dyskutować, powinni towarzyszyć uczniom w procesie edukacyjnym i wymagać, ale jednocześnie dodawać odwagi i udzielać wsparcia.

Rola pedagogów: od pośrednika wiedzy do towarzysza w nauce
W tradycyjnych szkołach rola nauczyciela polega przede wszystkim na przetwarzaniu wiedzy w taki sposób, by uczniowie mogli ją przyjąć i zapamiętać. Proces uczenia się rozumiany jest jako proste przyswajanie wiedzy. Podstawa programowa i podręczniki definiują treści oraz cele nauczania, a nauczyciel przekazuje te treści, utrwala je i ocenia osiągnięcia uczniów w oparciu o przyjęty kanon wiedzy. Prowadzenie zajęć polega na tym, że nauczyciel jest dysponentem wiedzy, a uczniowie muszą pracować zgodnie z jego zaleceniami. Tradycyjna szkoła nie zachęca do odkrywania i stosowania własnych metod zdobywania wiedzy.

Opisana wyżej rola nauczyciela nie uwzględnia indywidualnych potrzeb i uzdolnień uczniów. Co więcej, tradycyjna struktura organizacyjna szkół utrudnia rozwój bliskich relacji pomiędzy uczniem i nauczycielem. Zmiana nauczycieli w 45-minutowym rytmie kolejnych lekcji i podział zajęć na oddzielne jednostki tematyczne dodatkowo umacnia poczucie anonimowości. W wielu przypadkach kontakt nauczyciela z uczniem ogranicza się do dwóch 45-minutowych lekcji w tygodniu.

Taka struktura zajęć uniemożliwia nawiązanie głębszej relacji i trwałej współpracy.

Ponadto tradycyjny model prowadzenia lekcji jest ukierunkowany na ucznia z „przeciętnymi" zdolnościami, co sprawia, że istnieje niebezpieczeństwo wykształcenia się tzw. perspektywy deficytu, będącej skutkiem niedostosowania się ucznia do przyjętego schematu nauczania. W wielu wypadkach wpływa to negatywnie na relacje między uczniem a nauczycielem. Nauczyciel, którego obowiązkiem jest instruowanie i ocenianie uczniów, z trudem nawiązuje z nimi relację opartą na wzajemnym zaufaniu.

Współczesne badania naukowe dotyczące nauczania wykazują, że **skuteczne nauczanie łączy się ściśle z dobrymi relacjami pomiędzy uczniami i nauczycielami**. Strach jest złym kompanem w procesie nauczania. Wiedza uzyskiwana pod presją nie jest trwała i – co gorsza – nie jest to wiedza „żywa" – nie poddaje się twórczej obróbce, nie rozwija się i nie integruje z nowymi przekonaniami.

Nauczyciel jako wychowawca, trener i projektant przestrzeni doświadczeń edukacyjnych

Wiedza i informacje są w dzisiejszych czasach stale do dyspozycji. W internecie możemy znaleźć niemal każdą informację, jakiej potrzebują uczniowie podczas lekcji szkolnych, co pociąga za sobą zmianę roli nauczyciela: nie jest on już przede wszystkim odpowiedzialny za przekazywanie wiedzy. Nauczyciel ma za zadanie pomóc uczniom w znalezieniu drogi do źródła wiedzy i zastosowania jej w praktyce; nie jest też odpowiedzialny za tłumaczenie, jak coś można zrobić lepiej. Co więcej, zadaniem nauczyciela jest stworzenie systemu nauczania, w którym uczeń indywidualnie poszukuje informacji oraz rozwija i testuje swoje zainteresowania i zdolności.

Równie ważną kwestią jest zaufanie nauczyciela do ucznia, wiara w jego potencjał i twórcze możliwości oraz zaakceptowanie przez niego indywidualnego procesu rozwoju ucznia. Nowa rola nauczyciela wiąże się ze zmianą perspektywy: celem podstawowym nie jest już realizacja programu nauczania, a indywidualny rozwój każdego ucznia.

Nowe role i zakres obowiązków nauczyciela

Jako trener rozwoju osobistego nauczyciel wierzy w uzdolnienia swojego ucznia, wspomaga go w dalszym rozwoju i poszukuje odpowiedniej dla niego drogi. Stara się także stworzyć przyjazną atmosferę, w której każde dziecko może poczuć się pewnie. To bardzo ważne, gdyż przyjazna atmosfera sprzyja poszukiwaniu indywidualnych dróg doświadczania i poznawania świata przez ucznia.

Nauczyciel w „budzącej się szkole" powinien rozbudzać zainteresowania ucznia i świadomie planować sytuacje, w których może się rozwijać potencjał uczniów.

Jako wychowawca, doradca i osoba towarzysząca w uczeniu się, nauczyciel jest partnerem, który prowadzi z uczniem dialog i zachęca go do poszukiwania własnej drogi uczenia się.

Czyni to między innymi poprzez określenie celów i zapewnienie pomocy w nauce, ale także poprzez wsparcie w rozwiązywaniu problemów osobistych i społecznych.

Jako kreator środowiska nauczania, nauczyciel tworzy strukturalne warunki do samodzielnego organizowania indywidualnego procesu uczenia się. To on definiuje obszar, w którym uczeń może szukać własnych dróg zdobywania wiedzy i związanych z tym doświadczeń.

Jako osoba, która również nabywa nowe umiejętności, nauczyciel rezygnuje ze statusu osoby wszechwiedzącej, a tym samym zmniejsza dystans do ucznia. Pielęgnuje swobodną komunikację i okazuje gotowość do uczenia się wraz z uczniem nowych treści. Swoją otwartą postawą i przemyśleniami na temat przerabianych zagadnień zachęca uczniów do aktywności i wypracowania własnego stanowiska w omawianej sprawie.

Jako „gracz zespołowy” (team-player) nauczyciel nie działa już na własną rękę podczas prowadzonych przez siebie lekcji w ramach niespójnych struktur lekcyjnych. Nauczyciel, wraz z innymi nauczycielami, opracowuje materiały edukacyjne, omawia postępy i proces rozwoju uczniów i uzgadnia wspólne kroki. Pracuje zespołowo z myślą o całej wspólnocie szkolnej.

Kultywuje kulturę udzielania informacji zwrotnych i przyczynia się do tworzenia obrazu szkoły jako żywej i uczącej się struktury, z którą się utożsamia i w której czuje się swobodnie.

Jako partner rodziców, nauczyciel włącza i zachęca rodziców do towarzyszenia swoim dzieciom w nauce. Dzięki regularnym rozmowom z rodzicami, nauczyciel stwarza sobie zróżnicowany obraz swoich uczniów. Wraz z innymi nauczycielami wspiera publiczne prezentacje projektów, pomaga w organizowaniu wykładów i innych przedsięwzięć. Angażuje się również w budowanie i pogłębianie relacji między rodzicami i nauczycielami.

ROLA RODZICÓW

Dobra współpraca pomiędzy szkołą i rodzicami jest warunkiem wysokiej jakości nauczania. Rozumiejący wagę tej współpracy rodzice coraz częściej szukają kontaktu z nauczycielami i angażują się w życie szkoły. Już dawno minęły czasy, gdy ich rola kończyła się z chwilą odprowadzenia dzieci do szkoły.

W koncepcji „budzących się szkół” rodzice i szkoły nie tylko nauczają – również sami się uczą. W nowych szkołach wszyscy uczestnicy procesu nauczania muszą sobie radzić z nieznanymi dotąd zadaniami i sytuacjami. Jeżeli wszyscy włączą się do współpracy, sposób nauczania ulegnie gruntownej przemianie. **Kultura rozwoju potencjału nie może istnieć bez udziału rodziców**, gdyż warunkiem jej istnienia i powodzenia jest dobra i konstruktywna współpraca wszystkich osób zaangażowanych w proces nauczania.

Zaangażowani w pracę „budzącej się szkoły” i uczący się swojej nowej roli rodzice muszą mieć świadomość, czym tak naprawdę jest rozwój osobistego potencjału ich dzieci. By to było możliwe, **rodzice powinni być w ciągłym kontakcie ze szkołą i mieć pełną informację na temat przebiegu nauczania**. Powinni także brać udział w naradach, debatach i szkoleniach, np. w formie wykładów, filmów lub warsztatów. Rodzice powinni bezpośrednio współtworzyć nową kulturę nauczania.

Aby zrozumieć, dlaczego szkoła w dzisiejszych czasach wymaga zmian, powinni także wiedzieć, jakie znaczenie mają wprowadzane zmiany dla środowiska pracy i codziennego życia nas wszystkich. **Zmiany zachodzące w szkole muszą być zrozumiałe dla rodziców, co jest możliwe tylko wtedy, gdy biorą oni czynny udział w procesie transformacji.**

W jaki sposób te cele i zasady zrealizować w codziennym życiu szkoły? Istnieje wiele sposobów nawiązania bliskiej współpracy. Oto kilka przykładów:

• rodzice odwiedzają szkołę i zapoznają się z nowymi rozwiązaniami;
• czynnie wspierają wybrane projekty;
• oferują warsztaty powiązane z ich zawodem i umiejętnościami;
• wspomagają pedagogów w tworzeniu materiałów do pracy z uczniami;
• pomagają w organizowaniu imprez lub wycieczek szkolnych;
• oferują opiekę nad dziećmi podczas konferencji lub zajęć nieobowiązkowych, w których uczestniczą tylko niektórzy uczniowie.

Dla utworzenia i istnienia trwałej kultury wspólnoty niezbędna jest obecność w codziennym życiu szkolnym takich elementów, które mają charakter regularny i kształtują wzajemny szacunek. Należą do nich na przykład:

• zaproszenia dla rodziców na prezentacje lub przedstawianie wyników projektów;
• regularne rozmowy nauczycieli i rodziców na temat postępów w nauce i rozwoju dziecka;
• pod koniec każdego półrocza rozmowy o celach nauczania i bilansie osiągnięć każdego dziecka. W rozmowach tych uczestniczyć powinni rodzice, nauczyciele i uczniowie;
• zebrania, podczas których omawia się sytuację w klasie, do której uczęszczają dzieci, a także sytuację i zmiany w całej szkole;

• organizowanie dnia informacyjnego oraz spotkań rodziców i nauczycieli z ekspertami, podczas których poruszane są tematy, takie jak badania naukowe, zmiany zachodzące w społeczeństwie, rynek pracy w przyszłości, kompetencje medialne, itd.;
• organizowanie dla nauczycieli i rodziców wspólnych warsztatów na tematy związane ze szkołą i rodziną, takie jak: komunikacja interpersonalna, rozwiązywanie konfliktów, itd.

Uwzględnienie rodziców w planowaniu i organizacji zajęć szkolnych

Zaangażowanie rodziców może być ważną częścią życia szkoły. **Mogą oni np. wspólnie pracować z uczniami w tzw. kółkach zainteresowań.Mogą również nawiązywać kontakty z pozaszkolnymi partnerami lub sponsorami** i dzięki ich wsparciu tworzyć nowe możliwości i formy organizacji zajęć szkolnych. **Kompetencje zawodowe rodziców mogą mieć wpływ na planowanie, organizację i wyposażenie budynku szkolnego, sal lekcyjnych, boiska szkolnego lub ogródka.**
Rodzice mogą być ważnymi uczestnikami procesu przemian w życiu szkoły. Obok praktycznego wsparcia zespołu szkolnego mogą pełnić rolę ambasadorów idei nowego pojmowania oświaty i popularyzować nowe podejście do oświaty wśród innych rodziców, nauczycieli i dyrektorów szkoły – słowem wśród wszystkich, którzy uczestniczą w procesie transformacji szkoły.

SZKOŁA UCZĄCA SIĘ

Szkoła, która rozpoczyna proces transformacji, musi się zmierzyć z wielkim zadaniem – zmianą paradygmatu tradycyjnej szkoły. Musi się od nowa odnaleźć, złamać rutynę i stworzyć swoją nową wizję.

W ten sposób również szkoła, jako instytucja, wchodzi na drogę rozwijania swojego unikalnego potencjału i staje się organizacją uczącą się.

Każda szkoła to złożony system. Jej funkcjonowanie i “charakter” są wypadkową cech, działań i zamierzeń współtworzących ją ludzi. Szkoły różnią się pod wieloma kątami – funkcji, jaką odgrywają w społeczności lokalnej, jakości zarządzania przez dyrekcję, metod pracy, statusu społeczno-ekonomicznego uczniów, relacji pomiędzy członkami społeczności szkolnej, itd. Przede wszystkim jednak odróżnia je **unikalna kultura szkolna**. Odpowiednio każda placówka musi znaleźć swój własny etos oraz stworzyć odpowiedni model pedagogiczny. Dopiero wtedy może dojść do wspólnego porozumienia odnośnie celów oraz działań. Jeżeli znane są mocne i słabe strony szkoły, można stworzyć program rozwojowy i zacząć go realizować.

Taki proces wymaga struktury, czasu i wiary. Zależy od determinacji, energii i motywacji wszystkich uczestniczących w procesie. **Długotrwała i dogłębna zmiana** nie może zostać narzucona z góry – wymaga odwagi do podjęcia nowych, samodzielnych decyzji. Osoby uczestniczące w zmianie muszą się odważyć na krytyczną analizę metod i

otworzyć na rzeczy nowe, niezwykłe. Ważne jest, by stworzyć struktury, które pozwolą na głosy wszystkich zainteresowanych: wszyscy muszą mieć możliwość na wyrażenie swoich oczekiwań i wyobrażeń, jak i swoich niepewności.

Szkoła, która rozpoczyna proces transformacji, powinna być traktowana jako żywy i uczący się organizm.

Na tym etapie powstaje kultura rozwoju potencjału. Każdy uczestniczący ma szczególne uzdolnienia, zainteresowania oraz umiłowania. Jeżeli te potencjały zaczną się rozwijać i współgrać ze sobą, wszyscy mają szanse nauczyć się czegoś od siebie nawzajem i wzajemnie się ubogacić.

Zmiany nie zachodzą poprzez wydanie polecenia. Aby zmiana perspektywy z przekazywania wiedzy do rozwoju potencjału mogła zaistnieć, nie tylko uczniowie powinni być osobami uczącymi się, ale też wszyscy inni. Ten proces może być wyczerpujący, ale jeżeli nowa kultura uczenia się zakorzeni, wtedy otworzą się zarówno nowe przestrzenie i możliwości na współpracę jak i nowe perspektywy tworzenia. **Procesy zmian są procesami złożonymi, dlatego też każda szkoła potrzebuje inspiracji oraz osób towarzyszącym jej w tym procesie**.
Organizacja współpracy – wprowadzenie w życie nowej kultury wymaga nowych struktur organizacji pracy i nowych sposobów współpracy. Aby wszyscy mogli współgrać jako zespół, ważny jest udział w różnego rodzaju formach doskonalenia.

Przykłady

Aby szkoły mogły wprowadzić kulturę rozwoju potencjału, pomocne będzie ustalenie zasad i wartości, do których będzie można się odwoływać.
Na stronie internetowej portalu **Connected Principals** – międzynarodowej platformie komunikacyjnej dla wymiany doświadczeń dyrektorów szkół – można znaleźć przykładowe zasady, które mają wspierać zakorzenianie się kultury rozwoju potencjału.

– **Uczniowie są najcenniejszymi skarbami szkoły**. Priorytetem w podejmowaniu wszystkich decyzji jest odpowiadanie na ich potrzeby. Wszystkie inne czynniki w podejmowaniu decyzji podporządkowane są tej zasadzie.
– Wspierające naukę otoczenie oparte jest na **dobrych relacjach** międzyludzkich.
– Najważniejszą wartością w tych relacjach jest **zaufanie**.
– Konieczne jest **docenianie talentów**. Równie ważne jest, by zauważyć wyjątkowość każdego indywidualnie. Nie dotyczy to tylko uczniów, ale całego środowiska szkolnego.
– **Razem** można osiągnąć więcej. Dlatego twórzmy struktury, w których każdy ma swoją rolę, swój obowiązek i jest za coś odpowiedzialny.
– Dla dyrektorów szkół jest ważne, by zauważać **mocne strony**, na których można się opierać, tworząc coś nowego i rozwijając się.

– Wszyscy wychowawcy oraz nauczyciele powinni postrzegać siebie jako **osobowości uczące się przez całe życie**. Dzięki własnej refleksji, komunikacji pełnej szacunku oraz współpracy można zapewnić uczniom optymalne warunki.
– Powinniśmy umieć obserwować wszystkie zmiany, które zachodzą w otaczającym nas środowisku. Tylko wtedy możemy zagwarantować gotowość na **nowe wyzwania**.
– Wszyscy członkowie szkoły powinni mieć okazję do bycia **liderem**. Dotyczy to zarówno pedagogów, jak i rodziców, ale również uczniów.
– **Rodzice są partnerami w kształceniu i wychowaniu uczniów**. Musimy więc zadbać o to, żeby ich opinie, poglądy oraz ich głos, były brane pod uwagę.
– Krytyczne myślenie i głębokie doświadczenia naukowe (deep learning opportunities) są dla uczniów bardzo ważne, aby mogli stać się spełnionymi ludźmi XXI wieku.
– Musimy znać **pasje naszych uczniów**, aby dopasować sposób nauczania do ich zainteresowań.
Uczniowie powinni posiadać umiejętność kreatywnego myślenia, pisania, oraz wyrażania się, a pedagodzy powinni przygotowywać dla nich edukacyjne wyzwania.
– Równocześnie ważne jest zagwarantowanie zespołowi nauczającemu możliwości **ciągłego kształcenia się.**
– **Nowe technologie** powinny znaleźć zastosowanie na zajęciach. Jest to odpowiedź na zapotrzebowania oraz zainteresowania uczniów. W ten sposób dajemy uczniom również możliwość do poruszania się w sieci i korzystania z wiedzy innych oraz rozwijamy kompetencje potrzebne na rynku pracy.
– Jako dyrektorzy szkół musimy być **przejrzyści, otwarci i szczerzy**. Te zasady nie powinny obowiązywać tylko na piśmie – muszą mieć odzwierciedlenie w codziennym życiu szkolnym.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA

Szkoły, które gotowe kreować kulturę przyjazną rozwijaniu potencjału, powinny zadbać o **stworzenie nowych warunków pracy dla uczniów i nauczycieli**. W tradycyjnych szkołach dominuje kultura prostego przekazu wiedzy: większość nauczycieli prowadzi jeden przedmiot, lekcja trwa 45 minut, a nauczyciel jest osobiście odpowiedzialny i sam decyduje o przebiegu prowadzonych przez siebie lekcji. Nauczyciele są w szkole od rana do wczesnych godzin popołudniowych, potem pracują w domu, co sprawia, że podczas pracy w szkole nie mają dość czasu na budowanie więzi z uczniami ani na wymianę doświadczeń z innymi nauczycielami.

Częste zmiany klas i praca w 45-minutowym rytmie utrudnia nawiązanie bliskich relacji między nauczycielami i uczniami.

Kultura rozwoju potencjału wymaga stworzenia **nowych struktur organizacyjnych i przestrzennych**. Nauczanie, które bazuje na indywidualnej pracy w oparciu o osobiste

doświadczenia, wymaga stworzenia elastycznej przestrzeni edukacyjnej otwartej na różne formy działania i współpracę między uczniami i nauczycielami.

Przykłady

Organizacja procesu nauczania
Szkoły dążące do stworzenia kultury indywidualnego, samodzielnego i odpowiedzialnego nauczania, którym zależy na rozwijaniu kompetencji demokratycznych, powinny działać w oparciu o następujące przekonania:
• uczniowie są **sami odpowiedzialni** za przebieg i wyniki nauki;
• między nauczycielem i uczniem istnieje **wzajemne zaufanie**;
• **wszyscy**, niezależnie od tego, jakiego przedmiotu nauczają, mogą i **powinni ze sobą współpracować;**
• **wszyscy** uczniowie i nauczyciele **mają wpływ** na organizację życia szkoły;
• wszyscy traktują siebie z **szacunkiem**;
• w szkole panuje **przyjazna atmosfera** zachęcająca do nauki.

Przyjęte w nowym modelu szkoły formy nauczania opierają się na następujących zasadach:
• indywidualną pracę **można łączyć** z nauczaniem przedmiotu,
• poza pewną grupą zajęć obowiązkowych, uczniowie mają **prawo wyboru** przedmiotów, których chcą się uczyć,
• nauczanie odbywa się w **grupach mieszanych**, również pod względem wieku.

Plany lekcji
W pracy nad planem lekcji należy brać pod uwagę różne formy organizacji nauczania. W szczególności warto pamiętać, że:
• **lekcje trwające 90 minut** umożliwiają bardziej intensywne uczenie się i lepsze poznanie przedmiotu nauczania niż lekcje 45-minutowe;
• codzienne stałe jednostki lekcyjne umożliwiają **samodzielną organizację pracy** w ramach przedmiotów wybranych i obowiązkowych;
• sześć godzin tygodniowo przeznaczonych na **pracę nad projektem** umożliwia skupienie się na jednym problemie, bardziej elastyczną organizację pracy i korzystanie z wiedzy pozaszkolnej;
• w **zajęciach warsztatowych** uczniowie mogą organizować pracę indywidualnie, z uwzględnieniem swoich zainteresowań i ich specyfiki. Warsztaty obejmują część obowiązkową i fakultatywną;
• nie wolno zapominać o uwzględnieniu w planie zajęć **lekcji wychowawczych**, podczas których nauczyciele i uczniowie rozmawiają na temat bieżących spraw klasy;
• należy także zaplanować czas i miejsce umożliwiające prowadzenie bardziej **osobistych rozmów** z uczniami z zachowaniem pełnej prywatności.

Współpraca zespołu szkolnego

Zaawansowane i skuteczne struktury organizacyjne wymagają, by cały zespół nauczycielski dobrze ze sobą współpracował. **Różne kompetencje nauczycieli stwarzają więcej możliwości organizacji nauczania**. Dyrektor szkoły, odpowiedzialny za ogólną organizację nauczania, może pewien zakres obowiązków powierzyć innym pracownikom szkoły. Zespół może tworzyć nowe struktury organizacyjne, które ułatwią realizację różnych celów edukacyjnych.

W ramach zespołu zarządzającego całą szkołą, **można również tworzyć podzespoły**, które będą realizować zadania we własnym zakresie. Przedstawiciele tych podzespołów reprezentują interesy mniejszego zespołu wobec dyrektora szkoły oraz zespołu ogólnego.

Mniejsze zespoły umożliwiają tworzenie specyficznych form organizacji pracy z uczniami. W Ewangelickiej Szkole Berlin Centrum w skład jednego z podzespołów wchodzą trzy klasy (każda z dwoma wychowawcami), które są ulokowane obok siebie. Podzespół ten korzysta ze wspólnych pomieszczeń do nauki. **Wychowawcy każdej z klas są jednocześnie nauczycielami przedmiotowymi**, dzięki czemu nauczyciele i uczniowie mogą nawiązać bliskie i dobre relacje. Nauczyciele mają możliwość wymiany poglądów na temat uczniów i wspólnego poszukiwania rozwiązań w razie wystąpienia problemów. **Podzespoły mogą również tworzyć nowe projekty i organizować wspólne wycieczki.**
Wiedza i doświadczenie nauczycieli umożliwiają wspólne planowanie i realizację planów nauczania. Plany merytoryczne i organizacyjne są przedmiotem **nieustannych debat** i są stale udoskonalane. Każdy uczeń i każdy nauczyciel ma do nich dostęp.